

Бу ғоялардан кўринадики барча аҳолининг жисмоний тарбияга оид саводхонлигини таъминлаш зарур, бунинг учун аввалом бор ўқувчиларнинг жисмоний тарбияга оид билимларини ривожлантириш тизимини такомиллаштириш лозим

Шиддат билан янгиланиб бораётган таълим технологиялари, инновацион таълим тизимларининг ўзгариб бориши натижасида мавжуд муаммоларни бир мунча самарали воситалар ёрдамида бартараф этишга кенг имкониятлар очмоқда. Шунинг учун талабаларнинг жисмоний тарбияга оид билимларини ривожлантиришнинг мавжуд тизимини такомиллаштириш орқали кўзланган мақсадга эришиш мумкин деган хулоса келинди.

Талабаларнинг жисмоний тарбияга оид билимларини ривожлантириш ОТМларининг таълим жараёнларида ва ОТМдан ташқари ишлари орқали амалга ошириш мумкин. Бунда асосан жисмоний тарбия фани орқали амалга ошириш самарали натижани беради.

Олиб борилган илмий тадқиқотларимиз давомида жисмоний тарбия таълими жараёни ва синфдан ташқари ишлар орқали талабаларни соғломлаштириш, билим, кўникма ва малакаларини ошириш, жисмоний тайёрлашни ошириш, ўқув-тарбиявий ишлар, спорт ва соғломлаштириш ишларига талабаларни жалб қилиш ва саралаш ишлари, спорт мусобақаларига тайёрлаш

билан биргаликда, соғлом турмуш тарзини тарғиб қилиш, атроф-муҳит билан тўғри муносабатни ўрнатиш, тежамкорлик, шахсий ва жамоат гигиенаси, жисмоний тарбияга оид билимларини ошириш каби вазифаларни амалга ошириш имкониятлари юқори эканлиги ўз исботини топди.

Жисмоний тарбия ўқитувчиларини юксак даражадаги умумий жисмоний тарбияга оид маданият ва касб маҳоратни эгаллаган бўлиши, миллий ва умуминсоний қадриятларни ўзлаштирган, табиат ва атроф-муҳитни муҳофазасига салбий таъсир кўрсатмайдиган талабаларни тарбиялашга эътибор беришлари зарурлиги талаб қилинади. Бунинг учун ОТМ талабаларининг жисмоний тарбияга оид билимлари даражасини бойитиш мақсадида ўқитувчиларга қуйидаги зарур илмий-амалий ёрдам кўрсатиш зарур:

-ОТМ талабаларининг жисмоний тарбияга оид билимларини ривожлантириш методларини ишлаб чиқиш;

-ОТМ дан ташқари таълим жараёнида талабаларга жисмоний тарбияга оид билим беришнинг замонавий методикаларини ишлаб чиқиш;

-ОТМ жисмоний тарбия таълими жараёнида талабаларнинг жисмоний тарбияга оид билимларини ривожлантириш мазмуни, шакл, усул ва воситаларини ишлаб чиқиш лозим деган хулосага келдик.

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 30 октябрдаги ПФ-5863-сон “2030 йилгача бўлган даврда Ўзбекистон Республикасининг Атроф муҳитни муҳофаза қилиш концепциясини тасдиқлаш” тўғрисидаги фармони //lex.uz// Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 06/19/5863/3979-сон; Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 13 февралдаги 118-сон қарори билан тасдиқланган “2019-2023 йиллар даврида Ўзбекистон Республикасида жисмоний тарбия ва спортни ривожлантириш концепциясини амалга ошириш чора-тадбирлари дастури” //lex.uz// Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 14.02.2019 й. 09/19/118/2612-сон; Ўзбекистонда ёшларга оид давлат сиёсатини 2025 йилгача ривожлантириш концепцияси (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори, 18.01.2021 йилдаги 23-сон)

2. Хасанов С. Хоразм маърифати – олам кўзгуси. - Т.: «Ўқитувчи», 1996.

3. Жармқбаев Қ. Қазақ психологиясының тарихы. -Алматы: «Қазақстан», 1996.

4. Абу Наср Фаробий. Фозил одамлар шахри. - Т.: Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1993.

5. Алишер Навоий. Махбуб-ул-Қулуб. - Т.: 1966. 13-жилд.

6. Жармқбаев Қ. Қазақ психологиясының тарихы. -Алматы: «Қазақстан», 1996.

7. Ризоуддин ибн Фахруддин. Оила. / Таржимон: Т.Зиёев. -Т.: «Мехнат». 1991.

8. Волкова О.А. «Педагогические условия и средства профессионального самоопределения будущего учителя». Автореф. дис. ...канд. педагогических наук Саратовском государственном университете им. Н.Г.Чернышевского.

9. Дубровский В.И. Лечебная физическая культура. Учебник для студентов высших учебных заведений. -2-е изд. -М.: «Владос» 2001. -С. 608.

РЕЗЮМЕ. Мазкур мақолада талаба-ёшларни спорт мусобақаларига тайёрлаш тизимини такомиллаштириш муҳим педагогик муаммо сифатида эканлиги илмий-назарий жиҳатдан таҳлил этилган ҳамда талаба-ёшларни спорт мусобақаларига тайёрлаш тизимини такомиллаштиришнинг амалиётдаги ҳолати ёритилган бўлиб, мазкур жараён бўйича тегишли илмий хулосалар келтирилган.

РЕЗЮМЕ. В данной статье анализируется значение совершенствования системы подготовки студентов к спортивным соревнованиям как важной педагогической проблемы, а также практическое состояние совершенствования системы подготовки студентов к спортивным соревнованиям, и приводятся соответствующие научные выводы по данному процессу.

SUMMARY. This article provides a scientific and theoretical analysis of the improvement of the system of training students for sports competitions as an important pedagogical problem, as well as the practical state of improving the system of preparation of students for sports competitions.

DZYUDONÍŔ RAWAJLANÍW TARIYXÍNAN

Dj.Sultamuratov – *aga oqitwshi*

B.Aytmuratova – *student*

Ózbekstan mámleketlik дене tárbíyasí hám sport universiteti Nókis filiali

Tayanch soʻzlar: dzyudo, «yumshoq yoʻl», Dzigoro Kano, Kodokan dzyudo, Rafail Kelimbetov, Budokan, Kodokan.

Ключевые слова: дзюдо, «мягкий путь», Дзигоро Кано, Кодокан дзюдо, Рафаил Келимбетов, Будокан, Кодокан.

Key words: judo, "soft way", Dzigoro Kano, Kodokan judo, Rafail Kelimbetov, Budokan, Kodokan.

Erte zamanlardan-aq gúres jawingerlerdi fizikalq tayarlawda áhmiyetli ámeliy roldi atqaradı. Gúrestin haqıyqıy rawajlanıw tariyxına kóz juwrtsaq, tariyx bizdi áyyemgi Greciyağa jeteleydi. Ol grek ádebiyatı hám súwretlew óneri shıgarmalarında keń sáwleleniwin taptı. Gúrestin Greciyada áhmiyeti hám keń tarqalǵanı tuwralı bılay delinedi, juwrırw izinen dárhal birinshilerden bolıp (b.e.sh. 776 j. keyin kóp uzamay) Olimpiya oyınına (baǵdarlamasına) kirgizilgen.

Dzyudo gúresi tariyxı XIX ásiridin ékinshi yarımınan baslanadı. Jas yapon Kano Dzigoro (1860-1938), Tokio imperatorlıq universitetine tapsırıp, sonın menen bir qatarda, aldın Tensinsinyo-ryu mektebinde, keyin Kito-ryu mektebinde dzyu-dzyucudı (inglis tilleri variantında djiu-djitsu) úyreniwdi basladı. Jaqsı ustazlar, óziniń intası hám miyneti arqasında jas Kano qısqa waqıt ishinde dzyu-dzyucuda tańqalarlıqtay tabıslarǵa eristi. Universiteti ayırıqsha tamamlap, Kano – chinovnik sıpatındaǵı óziniń

kásibin dawam etiw kerek pe, yamasa jawingerlik ónerdi úyreniwdi dawam etiw zárur me, degen eki joldan birin tańlaw aldında turdı. Dzyu-dzyucuǵa degen mehir-muhabbat, súyiwshilik jeńiske erisip, Kano jankúyerlik penen shuǵıllanıwı dawam etedi. Sebebi ol zamanda Yaponiyada Meydzidıń siyasiy ekonomikalıq hám sociallıq reformasınıń quramalı sharayatı húkim sürmekte edi. Sonlıqtan ol Yaponiyada dástúriy jawingerlik sistemani saqlaw hám jetilistiriw jollarına bas qatırdı.

Texnikasın sistemalaştırıp hám oqıtıw metodikasın jetilistiriw, 1882-jılǵı may ayında Eysyodzi budda xramınıń úlken emes imaratı janınan «Kodokan dzyudo» atı menen Kano óz mektebine tiykar saldı. Áne, usı jerde, úlken emes zalda, jeke gúrestiń jańa sisteması payda boldı hám dáslepki oqıwshıları qatnay basladı. Keyinsheli olar Kanoǵa dzyudo gúresin el ishinde hám sırtında keń tarqatıwda sadıq járdemshiler bolıp xızmetler etti.

Dzyudo, yapon tilinen sózbe-sóz awdarǵanda, «jumsaq jol» yamasa «iyiliwshen (mayısqaq) jol» degendi bildiredi. DO túsiniǵı – JOL, Aziya xalıqlarında qúdiretli filosofiyalıq áhmiyetke iye.

Kano dzyu-dzyucudı Yaponiyanıń biybaha baylıǵı dep esapladı. Onıń niyeti boyınsha dzyu-dzyucu – dzyudo joqarı nátiyjeli jawingerlik óner ǵana bolıp qalmastan, sonıń menen birge adamdı fizikalıq hám morallıq rawajlandırıwǵa járdem beriwshi bilimlendiriw sisteması da bolıp qalıwı kerek. Kano tárepinen dúzilgen sistema áste-aqırın, tek ápiwayı xalıq arasında ǵana emes, húkimetlik sheńberde de keń tarqaldı. 1886-jıldan baslap áskeriy hám policiya akademiylarında oqıtılıw baslandı. Kóp uzamay orta hám joqarı oqıw orınlarınıń fizikalıq tayarlaw baǵdarlamaları kirgizildi. Elde dzyudo ishqpazlarınń sanı adam isengisiz tempte ósti. 1911-jılı Dzigoro Kano Yapon sport asociaciyasın shólkemlestirip, onıń prezidenti boldı. Dzyudo sistemasın jetilistiriw boyınsha jumıslar 1922-jılǵa shekem dawam etti. Bul jeke gúres túrin úyreniw jetkilikli dárejede ápiwayı hám barınsha ámeliy bolıwı ushın Kano barlıq waqtın hár qıylı usıllardı oylap tabıwǵa jumsadı. 1889-jıldan baslap Kano aǵartıwshılıq iskerligin Evropada gúllendirdi hám kóp uzamay dzyudo gúresi Franciyada, Ullı Britaniyada, Gollandiyada hám basqa Evropa ellerinde rawajlandı. Dzyudoǵa qızıǵıwshılıq basqa da kontinentlerde payda boldı, máselen AQSh prezidenti Teodor Ruzvelt Kodokannıń jetekshi instruktorların bir neshe ret AQSh qa mirát etti. Máselen, solardıń biri Maeda Micue uzaq dawam etken gúres turnirlerinde 1000 ǵa jaqın jekpe-jekler ótkerdi, solardıń basım kópshiliginde jeńiske eristi, tek eki ret utıldı, nátiyjede Braziliyada gúreske tiykar saldı hám «Brazilshen djiu-djiu»dıń tırnaǵın qalawshı esaplanadı. 1909-jılı Xalıq aralıq Olimpiya komitetinde Yaponiyanıń bas wákili bolıp, Kano Olimpiya oınlarınń Tokioda ótiwin hám dzyudo gúresin onıń baǵdarlamasına kirgiziwdi árman etti. 1936-jılı Berlin Olimpiadası waqtında XOK (Xalıqaralıq olimpiya komiteti) sessiyasında Kanonıń ármanı turmısqa asa basladı – 1940-jılı Oınları Tokioda ótkeriw hám jarıs baǵdarlamasına dzyudo gúresin kirgiziw haqqında tariyxıy qarar qabıl etildi. Biraq Qıtaydaǵı Yaponiya tárepinen járiyalanǵan urıs Tokio Olimpiadasınıń ótiwin gúmanǵa qaldırdı. Usı jaǵday professor Kanonıń ólimi sebeplerinen biri dep kórsetiledi. 1938-jıl 4-maydaǵı XOKtıń gezektegi sessiyasınan (Kairda ótkerilgen) úyine qayıp kelgen dzyudonıń tiykarın salıwshı ol 78 jasında qaytı boldı [3].

Izin ala baslanǵan ekinshi dúnya júzilik urıs Kanonıń arızınıń iske asıwın kóp keshiktirdi. Awır urıs jıllarında shınıǵıwlar ámelde toqtadı. Degen menen, ekinshi dúnya júzilik urıs tamamlanǵannan eki jıldan keyin dzyudo jańa epkin menen tarqala basladı. Pútkil Yaponiya boylap dzyudo gúresi boyınsha jarıslar qaytadan jolǵa qoyıldı, al 1948-jılı urıstan sońǵı birinshi mámleket chempionatı ótkerildi. Urıstan sońǵı qıyın dáwirge qaramastan dzyudo, hátte Yaponiyadan tisqarida da rawajlanıwın basladı.

1948-jılı Evropa Dzyudo awqamı (EJU), al 1952-jılı bolsa xalıqaralıq dzyudo federaciyası (IJF) dúzilip, onıń prezidenti etip dzyudonıń tırnaǵın qalaǵan Kanonıń birden-bir ulı Risey saylandı. Al 1956-jılı Tokioda dzyudodan birinshi jáhán chempionatı ótkerildi.

1964-jılı Yaponiyada shólkemlestirilgen XVIII Olimpiada oınlarında mezbanlardıń usınısı boyınsha dzyudo gúresi Olimpiada oınları baǵdarlamasına kirgizildi. Dzyudo jarısları belgili «Budokan» — «Jawingerlik ónerler sarayı»nıń tatamilerinde bolıp ótti. Usınnan baslap dzyudo olimpiya baǵdarlamasınıń ajıralmas bólimi bolıp kiyatır hám nátiyjede bul sport túriniń dúnyalıq masshtabta keń tarqalıwına xızmet etpekte.

Házirgi waqıtta dzyudo Xalıq aralıq federaciyaǵa 198 mámleketten milliy federaciylar aǵza. Yaponiyada dzyudo menen 8 millionǵa shamalas, jáhán boyınsha 20 millionǵa jaqın adam shuǵıllanadı. Haqıyqatında qúdiretli, kóp milletli bul jámiyetti professor Kanonıń – Kodokannıń («Túsiniw jolı sarayı»)nıń perzentı dep ataw múmkin [8].

Kano dzyudonıń tiykarǵı maqseti – adamzattı «ózara húrmet hám amanlıq» hám «ruwxıy hám fizikalıq energiyadan ele de nátiyjeli paydalanıw» principlerine muwapıq tárbiyalawda dep esapladı. Usınday ideyası arqasında dzyudo mekteptiń tar sheńberinen planetanıń túpkir-túpkirlerine qádem urdı, millionlap adamlar jawingerlik óner sheberi, ataqlı filosof Kano Dzigoronıń wásiyat etken ármanların turmısqa asırmaqta.

Rossiyada Dzyudo gúresi V.S.Ochepkov tárepinen rawajlandırıldı. Ol bir waqıtları Yaponiyada jasap turıp, «Kodokan» Dzyudo sport mektebinde 1932–1933-jılları oqıp, jaqsı bahalarǵa iye bolǵan. V.S.Ochepkovtıń basshılıǵında bul gúrestiń túri menen Moskva dene tárbiyası institutında studentler shuǵıllana baslaǵan, al 1933-jılı Dzyudo gúresi pán retinde P.F.Lesgaft atındaǵı Leningrad dene tárbiyası institutı baǵdarlamasına kirgizildi. 1935-jılı Moskva qalasında birinshi márte Dzyudo gúresi boyınsha jarıs ótkerildi. 1937-jılı Moskva-Leningrad dzyudoshıları ortasında joldaslıq ushırasıw bolıp ótti.

1972-jılı SSSR mámleketinde dzyudo rásmiy túrde sport túri dep tán alınǵan. Al 1973-jıldan baslap awqamnıń barlıq awqam respublikalarında Dzyudo gúresi rawajlana basladı. Hár qıylı jarıslar shólkemlestirildi. Mısalǵa ayıp ótsek, qala hám rayonlıq jarıslar, Spartakiada, Olimpiada, oqıwshılar arasında spartakiada jarısları, pútkil soyuzlıq jaslar oınları shólkemlestirilgen. Sol waqıttaǵı jarıslar 7 awırılıq salmaqlarda ótkeriletuǵın bolǵan. Sol jılları dzyudo menen awqamlıq mámleketimizde 250 mın adam shuǵıllanıw, sonıń ishinen 16 mın sport ustası (sheberi) jetilisiw shıqtı. 1962-jılı birinshi márte Evropa chempionatı Essene (GFR) qalasında tabıslı ótkerildi. Komandalıq jarısta III orındı awqam dzyudoshıları iyeledi, al óz salmaq kategoriyaları boyınsha 2 altın, 2 gúmis, 1 bronza medalların qolǵa kirgizdi. Bulardan altın medal Anzor Kiknadzege hám Kirov Kibrolashvililerge nesip etti. Bul sportshılar aldın sambo gúresi menen shuǵıllanǵan edi. Olar tez arada Yaponiyanıń Dzyudo sportı sırların da ózlerine boysındırıp aldı. Evropa tatamilerinde awqam dzyudoshıları joqarı nátiyjelerge, jeńiske eristi. Anzor Kiknadze (Tbilisi), Sergey Novikov (Moskva), Aleksandr Yackevich (Riga), Vitaliy Pesnyak (Minsk), Aleksey Tyurin (Moskva), Grigoriy Verichev (Chelyabinsk)ler, sonday-aq Evropa jarıslarında tórt mártebe chempionlıqtı jeńip alǵan Xazret Tliceri (Maykop)ler naǵız dzyudoshılar edi. Evropa chempionatı eki jıldan bir ret 1956-jıldan baslap ótkerilip turdı. Rossiya sportshıları Dúnya júzilik jarıslarǵa 1965-jıldan qatnasıp, onda bronza medalın alıwǵa miyasar boldı. Komandamızdıń dúnya júzlik jarıslarda qoladan joqarı medallarǵa erisiwi ushın on jıl waqt kerek boldı.

Birinshi ret jer júzilik chempion bolǵan Sovet dzyudoshısı maykoplı Vladimir Nevzorov, keyninen bul ataqtı alǵan palwan Temur Xubuluri (Gori qalasınan),

Yuriy Sokolov (Leningrad qalasınan), Nikolay Soloduxin (Kursk qalasınan), Xazret Tliceri (Maykop qalasınan).

Dzyudo birinshi ret Olimpiada oyınına 1964-jılı Yaponiyanıń Tokio qalasında kirgizildi. Usı jarısta sportshılarımız tórt bronza medalın iyeledi: A.Bogolyubov, O.Stepanov, A.Kiknadze hám P.Chikviladzeler. Al, olimpiadanıń, altın medalların – Toxekida Nakatani, Isao Okano, Isao Inokuma hám Anton Geesinkler jeńip aldı. Segiz jıldan keyin, yaǵnıy eki Olimpiada oyınınan soń ǵana Sovet dzyudo mektebinıń aǵzası Shota Chochishvili (Gori qalasınan) Olimpiada chempionı bolıp, altın medaldı qolǵa kirgizdi, eki márte Dúnya júzilik chempion Fukio Sasaxarudı jeńiliske ushıratdı. Monrealda bolıp ótken olimpiada oyınında Covet komandası ayırıqsha bolıp shıqqan. Vladimir Nevzorov hám Sergey Novikov, Moskvada bolıp ótken olimpiada oyınında Tbilisi qalasınan Shota Xabareli hám Nikolay Soloduxin, tilekke qarsı Seul qalasında bolıp ótken olimpiada oyınında biziń komandamız altın medalǵa dawagerlik ete almadı. «Drujba-84» dep atalǵan Xalıq aralıq forumda Sovet dzyudoshılarının: Nikolay Soloduxin hám Yuriy Merkulov (ekewi de Kursk qalasınan), Vitaliy Pesnyak (Minsk), Grigoriy Verichev (Chelyabinsk) hám Xabil Bektashevlarđın (Kuybishev) barlıǵı altın medallardı qolǵa kirgizgen.

Burıńǵı awqam quramındaǵı Ózbekstanda dzyudo gúresi menen shuǵıllanıw 1972-jıldan baslandı. Sol jılı pútkil awqamnan sambo gúresiniń sırların biletuǵın, qánige sportshılardı Moskvaga shaqırıp, dzyudo gúresine qánigelestiriw maqsetinde seminar-oqıw shınıǵıwları ótkerilgen. 1972-jılı shólkemlestiriw jumısları alıp barılǵan bolıp, dzyudo gúresi menen anıqlap shuǵıllanıw 1973-jıldan baslandı. 1987-jılı dzyudo menen shuǵıllanıwshılar 27 mıń adamǵa jetken. Bul gúreske tek bizlerdiń wálayat, respublikalar ǵana emes, tutas mámleket boylap dzyudodan mashqı ótkeriw jedel iske tústi. Qızıǵıwshılar sanı artıp bardı.

Dzyudo gúresiniń bas gúrestiń túrлерinen bolǵan sambo, milliy gúreske ayırım ámel shınıǵıwları uqsas bolıp, keledi, tek sport kiyimlerde kishkene ayırmashılıq bar hám shınıǵıw ámelлерinen: buwıw, qoldı awırtıw usıllarında ózgesheligi bar. Gúres baha beriw yamasa upay menen bahalanǵanda ayırılıp turadı. Dzyudo gúresi biziń milliy gúresimizge de uqsas. Milliy gúres bolsa pútkil Orta Aziya mámleketlerinde keńnen tarqalıp, rawajlangan sport túri bolıp esaplanadı. Házirgi waqıtta dzyudo gúresine milliy gúres ámel shınıǵıwları uqsastırılıp, milliy gúresimizdi Orta Aziya mámleketлерinen dúnya mámleketlerine belgili etip, milliy gúresimizdiń rawajlanıwına sebepshi bolmaqta. Milliy gúrestiń rawajlanıp, dúnya júzine keńnen tanılwına dzyudo gúresi sebepshi ekenligin tán alıwǵa boladı. Sebebi házirgi waqıtta milliy gúres ámel shınıǵıw jaǵınan, upay beriw jaǵınan bir-birine uqsas bolıp keledi.

Ózbekstan Respublikası dzyudoshıları 1986-jılı dáslepki ret jaqsı nátiyjege eristi dep aytsaq aljaspaymız, sebebi sol jılı Ózbekstan Rossıyanıń Tambov qalasındaǵı awqamlıq jarısta komandalıq esapta birinshi ret 3-orındı iyeledi. Óz awırlıq salmaǵında T.Durdiev (Termiz qalasınan), A.Gafurov (Tashkent qalasınan) hám A.Xramcovskiy (Shirshiq qalasınan) altın medalların qolǵa kirgizdi. Al Awqam Chempionatında A.Kloyan, D.Solovyov hám A.Xramcovskiyler bronza medalların utıp aldı.

Qaraqalpaqstan Respublikasında dzyudo gúresi 1979-jılı sentyabr ayınan «Spartak» iqtıyarlı sport jámiyetinde trener Rafail Kelimbetov tárepinen rawajlana basladı. Sol jıldıń noyabr ayında trener Djumamurat Sultamuratov er balalar arasında R.Kelimbetovqa járdemshilikke keldi. Sonnan baslap eki trener respublikamızda dzyudo gúresin rawajlandırıwǵa kóp miynetler sińirdi. 1980-jılı trener Djumamurat Sultamuratov Qaraqalpaqstan Respublikası xalıq bilimlendiriw ministrligine qarashlı №3-sanlı jas

óspirim-balalar sport mektebinde dzyudo sekciyasın ashtı. 1981-jıldan baslap respublikamızdıń barlıq rayonlarında dzyudo gúresinen jarıslar shólkemlestirile baslandı hám usı jıldan baslap Ózbekstan hám Qaraqalpaqstan Respublikası kóleminde bolıp ótken jarıslarǵa qatnasdı hám jaqsı nátiyjelerge eristi. 1983-jıl sentyabr ayınan baslap Qaraqalpaqstan Respublikasında da dzyudo menen shuǵıllanıw baslandı. Dáslepki ret Qaraqalpaqstan Respublikası Xalıq bilimlendiriw ministrligine qarashlı balalar hám jas óspirimler sport mekteplerinde hayal-qızlar arasında da dzyudo gúresi rawajlana basladı. 1984-jıldan Qaraqalpaqstan Respublikasında, Ózbekstan Respublikasınıń barlıq wálayatlarında hám qońsı Qazaqstan Respublikasınıń Jambıl, Shımkent, Almatı qalalarında pútkil soyuzlıq jarısları ótkerilip kelindi. Bul jarıslarǵa biziń qızlar komandamız qatnasıp, sıylı I, II, III orınlardı iyeledi. 1984-jılı Jambıl oblastınıń Merke qalasında pútkil awqamlıq jarısta qızlarımızdan: Gúlbáhár Imanbaeva I orın, Jıla Bekmuratova II orın, Aqmaral Túrǵanbaeva III orındı iyeledi. 1985-jılı Jambıl oblastınıń Jańatas qalasında pútkil soyuzlıq jarısta qatnasqan Dilnaza Sayıpazarova II orın, Zuxra Tayırova III orındı jeńip aldı. 1987-jılı Ózbekstannıń Andıjan qalasında oqıwshı qızlar arasındaǵı spartakiadaǵa qatnasıp, biziń qızlar komandamız 13 oblastıń arasında dáslepki beslikten orın iyeledi. Bul tabısqa dzyudoshı qızlarımızdan: Mariyash Jumabekova I orın, Janna Sayıpazarova III orını menen salmaqılı úleslerin qosıp, komandanıń jaqsı nátiyjelerge erisiwın táminledi. Ulken tabıstıń qolǵa kiriwinde qızlar komandasın jarısqa jaqsı tayarlap, qatnastırǵan trener Djumamurat Sultamuratovtıń kóp miynetleri bar ekenin ayıp ótiw orınlı.

«Dzyudo sport túrin bunnan bilay da rawajlandırıw ilajları haqqında»ǵı Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2022-jıl 20-iyundaǵı qararında mektepke shekem, mekteplerde, joqarı oqıw orınlarında dzyudo gúresin rawajlandırıw ushın joqarı dárejeli, bilimli kadrlardı tayarlaw, dzyudo sırların jaqsı biletuǵın oqıtıwshı-trenerlerdi bilimin asırıw hám dzyudonı rawajlandırıw ushın dzyudo boyınsha kóplegen materiallar toplap, oqıw-metodikalıq qollanba kitaplar shıǵarıp, talabalardı, jaslardı qızıqtırıp, joqarı dárejeli dzyudoshılardı tayarlap shıǵarıw hám respublikalıq universiada, spartakiada, olimpiada oyınlarına qatnastırıp, jaqsı nátiyjelerge erisiw, bul – biziń aldımızǵa qoyǵan úlken maqsetimiz.

1983-jıl sentyabr ayınan baslap Qaraqalpaqstan Respublikasında da dzyudo menen shuǵıllanıw baslandı. Dáslepki ret Qaraqalpaqstan Respublikası Xalıq bilimlendiriw ministrligine qarashlı balalar hám jas óspirimler sport mekteplerinde hayal-qızlar arasında da dzyudo gúresi rawajlana basladı. 1984-jıldan Qaraqalpaqstan Respublikasında, Ózbekstan Respublikasınıń barlıq wálayatlarında hám qońsı Qazaqstan Respublikasınıń Jambıl, Shımkent, Almatı qalalarında pútkil soyuzlıq jarısları ótkerilip kelindi. Bul jarıslarǵa biziń qızlar komandamız qatnasıp, sıylı I, II, III orınlardı iyeledi. 1984-jılı Jambıl oblastınıń Merke qalasında pútkil awqamlıq jarısta qızlarımızdan: Gúlbáhár Imanbaeva I orın, Lola Bekmuratova II orın, Aqmaral Túrǵanbaeva III orındı iyeledi. 1985-jılı Jambıl oblastınıń Jańatas qalasında pútkil soyuzlıq jarısta qatnasqan Dilnaza Sayıpazarova II orın, Zuxra Tayırova III orındı jeńip aldı. 1987-jılı Ózbekstannıń Andıjan qalasında oqıwshı qızlar arasındaǵı spartakiadaǵa qatnasıp, biziń qızlar komandamız 13 oblastıń arasında dáslepki beslikten orın iyeledi. Bul tabısqa dzyudoshı qızlarımızdan: Mariyash Jumabekova I orın, Janna Sayıpazarova III orını menen salmaqılı úleslerin qosıp, komandanıń jaqsı nátiyjelerge erisiwın táminledi. Ulken tabıstıń qolǵa kiriwinde qızlar komandasın jarısqa jaqsı tayarlap, qatnastırǵan trener Djumamurat Sultamuratovtıń kóp miynetleri bar ekenin ayıp ótiw orınlı.

Ádebiyatlar

1. “Jismoniy tarbiya va ananaviy sportni yana da rivojlantirish chora-tadbirlar tuğrisida”gi Uzbekiston Respublikasi Prezidentiniń 2017 yil 3-iyundaǵı PQ 3031-sonlı qarori.

2. Raxlin N. Dzyudo: pravila sorevnovaniy. –Moskva: 2010.
3. Istomin A.A. Dzyudo gúresi. –Tashkent: 1993.
4. Elov A.N. Dzyudo. –Tashkent: 2005.
5. Raxlin N. Pravila sudeystva v Dzyudo. –Moskva: 2010.
6. Yugay L. P. Osnova dzyudo. –Tashkent: 2003.
7. Istomin A.A., Absattarov A.A. Borba Dzyudo. «Medicina», 1990.
8. Dadabaev O. Dzyudo nazariyati va uslubiyati, “Davriy matbuot savda” baspası.
9. Xolxodjaev O.T., Mansurov M.M. “Dzyudo gúresinde tóreshilik qılıw hám jarıstı ótkeriw qağıydaları”, 2019.
10. Mámbetov B., Sultamuratov Dj., Nurekeev B., Qadirbaev B., Berdaxova N. Dpyudo. Oqıw-metodikalıq qollanba. Nókis, 2022.

REZYUME. Maqolada dzyudo sportining paydo bo‘lish, shakllanish, rivojlanish tarixi haqida fikr yuritiladi. Shuningdek, Qorqalpog‘iston Respublikasida dzyudo sportining tarixi va kelajagi, yosh dzyudochilarning yutuqlari haqida ma‘lumotlar keltirib o‘tilgan.

РЕЗЮМЕ. В статье рассматривается история возникновения, становления и развития дзюдо. Также была представлена информация об истории и будущем спорта дзюдо в Республике Каракалпакстан, а также о достижениях юных дзюдоистов.

SUMMARY. The article discusses the history of the emergence, formation and development of judo. Also, information about the history and future of judo sport in the Republic of Karakalpakstan, as well as the achievements of young judokas was presented.

АЖИНИЁЗ ҚОСИБОЙ ЎҒЛИ ТАРБИЯВИЙ ҚАРАШЛАРИНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Ж.К.Таспанова – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори

Бердақ номидаги Қарақалпақ давлат университети

Таянч сўзлар: жамият, тарбия, обод турмуш, жамоатчилик, ёндашув, тарбия мухити, оила этикаси, феъл-атвор, ижтимоий-педагогик қараш, шаклланиш.

Ключевые слова: общество, воспитание, благополучие, общность, подход, образовательная среда, семейная этика, поведение, социально-педагогическая установка, формирование.

Key words: society, upbringing, well-being, community, approach, educational environment, family ethics, behavior, socio-pedagogical attitude, formation.

Ажиниёз ижодининг катта қисмини жамиятнинг педагогизациялаш ғояси ташкил этади. Педагогиканинг инсон капиталини яратишдаги асосий ўрин тутиши, шахсга йўналтирилган таълим-тарбиянинг инсон камолотидаги аҳамиятини шоир ўз ғоялари орқали кўрсатиб беришга ҳаракат қилади. Ажиниёз дунёқарашларининг бир тарафида адолатсиз жамиятнинг яхшилаш фикри турар эди. Шунга кўра, у жамиятдаги барча кучларни ҳаракатга келтирувчи манба – бу инсонлар эканлигини назарда тутиб, жамиятдаги ҳар бир инсоннинг шу орқали халқнинг хизматида катта ишонч билан қаради. Ёшларни олийжаноб ҳислатлар эгаси қилиб тарбиялаш жамият аъзоларининг умумий тарбиявий мақсади эканлигини ёрқин фикрлар орқали уқтириб ўтади: ҳар бир фарзанд ота-она учун “кўнгил қувончи, жигарбанди” [1:171], авлодлар давомчисидир.

Мутафаккир “Болурми” шеърида фарзанд тарбиясининг асосий ўрни оила эканлигини, бола оила таъсирида шаклланишини айтиб, ҳар бир уйнинг: “Ўғил-қизи бўлиб, яна бой бўлса, ёлғончи дунёда армон болурми” [1:133] – деб, оила ҳақидаги ўз идеалини, оилада ўғилнинг ҳам, қизнинг ҳам ўрни алоҳида эканлигини, ота-оналарнинг ўз болалари билан обод турмушда яшашини, оила даромати ўғил-қиз тарбиясига етарлича бўлишини маъқуллади. Шу ўринда мутафаккирнинг гендер тенглик ва маданият масаласидаги фикрлари ҳам бугунги кун билан ҳамоҳангдир. Унинг нуқтаи назарича, жамият учун ўғил ҳам, қиз ҳам бирдек зарур, тенг ҳурматга лойиқдир, инсон эркак ёки аёл бўлишига қарамасдан жамиятда бир хил мақомга эга бўлиши лозим: “Одам ўғли – барчаси одам” [1:73].

Ажиниёзнинг бола туғилганида тарбияга, эътиборга зарур бўлиб туғилади, жамоатлик муҳитда фарзанднинг ақли, ҳунари ва ўқувсиз бўлиши туғилганидан бошлаб бериладиган тарбияга боғлиқ. Одамларнинг олган тарбияси ва наслик ривожланиши бир хил бўлмагани учун, вояга етганида уларнинг ақл даражаси, кўрган ва билганлари, феъл-атвори ҳам ҳар хил бўлади деб тушунтириб, бу фикрини аниқ етказиб бериш мақсадида “Барча бирдек бўлган эмас” номли шеърида ёзди.

Шоир ўзининг “Барча бирдек бўлган эмас” номли шеърида тарбия жараёнини ташкил этишга индивидуал ва табақалашган ёндашувни татбиқ этиш лозимлигини ҳам таъкидлаб ўтади. Унинг фикрича, бола она қорнидаёқ тарбияга муҳтождир. Бола туғилганидан кейин унга мақсадли, узлуксиз ва тизимли тарбия

бермоқ лозим. Шу ўринда шоир шахс тарбиясининг ҳам генетик, ҳам ижтимоий жиҳатларини ҳисобга олиш лозимлигига ҳам алоҳида урғу берганлигини таъкидлаб ўтиш лозим.

Шоир инсон тақдирида белгилаб қўйилган ёзма ҳислатларга маълум даражада тарбия ёрдамида ўзгаришлар киргизиш, болани ўзи ўйлаган мақсадига мослаштириб шакллантиришга бўлади деб тушунди. Шу сабабли тарбия инсон умрида катта рол бажаришига эътибор бериб, болани қандай тарбияласанг, шундай вояга етишини ҳам айтиб ўтади ва уни жамиятда ёш вақтидан ақллиликка, одоб-ахлоқли ва инсонийликка ўргатиш лозим деди. Сабаби “аввалида ўнгмаган сўнгида ҳам ўнгмас” [2:107]. Ёшлиқда берилган тарбия салбий ҳаракатларга мойил бўлса, бу улғайган вақтда инсондаги асосий феъл-атвори айланиб кетади. Оқибатида жамиятнинг бундай азбоси “Асли бузук бўлиб, ақл сўзга эргашмас, насиҳатга кўнгил бўлмас” [2:107] даражада шаклланиб чиқишини айтиди. Шунинг учун ҳам Ажиниёз “Кўрдим” шеърида ёшлардаги салбий феъл-атворнинг олдини олишни, инсонларнинг жамоатлик муносабатлари борасида бир-бирига тарбиявий таъсир кўрсатиши мумкинлигини таъкидлади. “Бўлмагунча” шеърида турмушда инсоннинг яхши, ёмон, ақли, ҳунардор бўлишини наслига, ота-бобосига боғлиқлик жойи бўлса ҳам, оламга объектив муносабатда бўлиш орқали мутафаккир бу масалада кўпгина ўзига хос ҳаётий реал фикрларини ифодалайди. “Бўзатов” поэмасида у одамлардаги “оқ суяк”, “қул”, “қун” каби тушунчаларнинг келиб чиқишига сабаб бўлган инсонларнинг насли эмас, балким жамоатчилик, иқтисодий ҳолат, юртлар орасидаги уруш, босиб олишлар деган фикрни айтди. Бундан ташқари “Йўқти” шеърида отадаги насл яхши бўлиб, лекин бола тўғри тарбияланмаса, оқибати қуйидагича бўлишини таъкидлади:

Ёмон бўлса зурриётнинг

Чикмас дунёда ҳеч номинг [1:120]

Шоир тарбия ишида ёшлар яшаётган жамиятдаги муҳитнинг таъсирига катта аҳамият берди. Ёшларнинг биринчи тарбия мухити – оиланинг тарбияли, фарзанд тарбияси учун ғамхўр, бола тарбияси бўйича тушунча ва тажрибаларга эга бўлиши зарур деб санади. Ажиниёз йигитларни оилавий ҳаётга тайёрлаш, уларни хотин-қизларга таййик ва зўравонлик қилишдан тийилишга чақиради. Оила этикаси ва психологиясига доир билимлардан хабардор бўлмаслик, масъулиятсизлик